

SVOBODOVÁ, Z. – BLAŠČÍKOVÁ, A.:

Mezi filosofií a teologií výchovy :

Dialog k odkazu Radima Palouše.

Praha : Karolinum, 2021, 132 s.

ISBN 978-80246-4902-3.

Publikácia filozofiek a pedagogičiek Zuzany Svobodovej a Andrey Blaščíkovej *Mezi filosofií a teologií výchovy* nesie podtitul *Dialog k odkazu Radima Palouše* a je hodnotným a inšpiratívnym počínom, pripomínajúcim dielo tohto významného českého profesora, žiaka filozofa Jana Patočku, ktorý bol prvým ponovembrovým rektorom Univerzity Karlovy v Prahe. Podľa autoriek má byť zároveň svedectvom o tom, že Radim Palouš svojimi textami a svojím pedagogickým pôsobením založil skutočne živú školu myslenia.

Forma dialógu, ktorou je kniha písaná – navyše v dvoch jazykoch, predstavujúcich tiež dve odlišné kultúry, z ktorých autorky pochádzajú – nie je zvolená náhodne. Práve dialóg, ako cesta k logu či Logu, ako hľadanie zmyslu, stretanie sa a vychádzanie na tápavej ceste človeka k pravde a k naplneniu ľudskej existencie, bol jednou z Paloušových častých tém. Profesor Palouš bol navyše človekom dialógu aj vo svojom živote a v pedagogickom prístupe, pričom sa usiloval používať vždy len také slová, za ktorými si môže plne stáť. Okrem rozvoja filozofie výchovy, prispel aj k rozvoju teológie výchovy, spolupracujúc s takými významnými teológmi, ako boli Josef Zvěřina či Oto Mádr, a tiež s ďalšími osobnosťami českej intelektuálnej scény.

V desiatich kapitolách monografie si autorky vo forme listov – ktoré si reálne vymieňali a ktorými vždy reagovali na otázky tej druhej – vymieňajú svoje myšlienky, inšpirované čítaním diel Radima Palouša (*Dopisy kmotřenci, Čas výchovy, Homo educandus*, a i.) a uvažovaním o pojmoch *paideia* a *educatio*, ako o istých archetypochoch výchovy. Takto chápaná výchova má viesť k „obrátieniu“ od úzkostnej starosti o seba a priviesť žiaka k tomu, aby sa stával čoraz viac tým, kým má ako človek byť a k čomu ho povoláva „niekto, kto ho presahuje“. Predpokladá aktívne zapojenie sa vychovávaného, pričom vychovávateľ si má byť vedomý, že je len sprievodcom žiaka na tejto jeho ceste za dosiahnutím toho, k čomu je volaný, a nemá v moci vyvolať jeho obrátenie.

Takéto chápanie výchovy sa javí byť v ostrom protiklade k súčasnému ponímaniu, keď sa výchova zameriava skôr na pevne definované praktické ciele, než na vyvedenie žiaka „z ponorenia do hry tieňov, preludov a zdania k Svetlu, ktoré nikto nevlastní“ (s. 17). Poukazuje na to aj A. Blaščíková, podľa ktorej sa v dnešnom školstve – možno z akejsi obavy pred indoktrináciou – výchova len váhavo spája s hľadaním odpovedí na posledné otázky človeka (porov. s. 20). Upozorňuje však, že aj v prípade, ak chce byť školská výchova úplne neutrálna a neviazaná na žiadne vyššie idey, ide o istý prípad ideologického prístupu.

Chápanie výchovy ako obratu od „všednej praxe k zmyslu“, po ktorom už spôsob života vo všedných dňoch nie je totožný s tým predošlým, je spoločným menovateľom tak gréckej *paideia*, ako aj kresťanskej *educatio*. No pokým v kresťanstve ide o výchovu „nasledovaním Krista“, ktorá prebieha v slobode, cez priateľstvo, zdieľanie, vzájomnú lásku – teda cez „existenciálne spoločenstvo života“ (s. 22) medzi Učiteľom a človekom – v gréckom svete takéto „spoločenstvo“ medzi božským učiteľom a žiakom nebolo možné. Palouš videl odlišnosť medzi kresťanským a gréckym pohľadom na výchovu aj v chápaní dejinnosti: kým v gréckom ponímaní ide o neustály zápas princípov poriadku a chaosu, svetla a tmy, života a smrti, v kresťanstve už je tento zápas prekonaný a dejiny sú zmysluplným odvíjaním sa dejín spásy. V takomto chápaní zmysel života jednotlivca spočíva v tom, aby „obstál *sub specie Dei*“, teda aby dokázal integrovať prežívanie všedných dní do celkového zmyslu. Pokým v aristotelovskom chápaní je cieľom človeka a jeho výchovy „blaženosť“, cieľom kresťana, a teda aj jeho výchovy, je „spása“.

V ďalších častiach knihy sa autorky dotýkajú viacerých tém súvisiacich s výchovou, ako sú: poslanie človeka a poslanie *scholé*; prijatie, ukotvenie a bezpečie domova; výchova k ľudskosti a k jedinečnému prevzatiu zodpovednosti; *areté* ako zodpovednosť voči dobru v záležitostiach občianskeho spolužitia; hľadanie, blúdenie a trpezlivosť na ceste k zmyslu; pohnútky vôle vo výchove k zodpovednosti; výchova ako cesta a svedectvo nekonečne budúceho; mosty priateľstva.

Z mnohých podnetných myšlienok možno spomenúť úvahy o ľudskom blúdení, v ktorých sa uvádza názor Tomáša Akvinského, že blúdenie patrí k životu človeka, lebo vo svojich voľbách a skutkoch nie je schopný dosahovať pravdu neomylné. Hoci vždy hľadáme dobro a snažíme sa zvoliť si správnu cestu, neraz zistíme, že sme sa zmýlili (porov. s. 67). Preto sa často, napriek snahe a dobrej vôli, nevieme zhodnúť. V tejto súvislosti vyvstáva aj otázka tolerancie voči iným názorom, ako a kedy ju uplatňovať. Z. Svobodová uvádza, že v duchu Paloušovho učenia človeka povoláva k životu v slobode, pravde, láske a zodpovednosti Boh, a preto to, čo má alebo nemá byť tolerované, sa neposudzuje podľa inštitucionálnej či svetskej autority, ani podľa subjektívneho postoja – či sa mi to páči, alebo nepáči – ale podľa toho, či to zodpovedá poslaniu, ktoré človek dostal od Boha. Aj podľa Akvinského nie je tolerancia vecou svojvôle, ale vecou vôle k spravodlivosti a vecou citlivého posúdenia situácie (porov. s. 70).

Ako viesť takýto dialóg, zohľadňujúci pri hľadaní riešenia rôzne aj opačné postoje, by nám, podľa autoriek, mohla naznačiť stredoveká metóda *quaestio*. Po sformulovaní základnej otázky sa uvedú najskôr argumenty a protiargumenty rôznych autorov, obsahujúce ich stanoviská, a potom nasleduje odpoveď učenca, ktorý musí svoj postoj obhájiť aj tým, že ho aplikuje na stanoviská uvedené na začiatku. Ide v nej teda o dosiahnutie zhody na základe racionálnej argumentácie. V praxi však nie je vždy možné dosiahnuť zhodný názor čisto racionálnou cestou, a tak aj sám sv. Augustín – ako uvádza A. Blaščíková – pripúšťa, že v niektorých prípadoch je použitie donucovania

na zabránenie násiliu nielen potrebné, ale aj užitočné, ako to vyplýva zo svedectva donatistov, ktorých vonkajší tlak opatrení voči nim napokon primäl ku skutočnému prerodu (porov. s. 71).

Z. Svobodová pripomína, že J. A. Komenský chápe výchovu ako ume-
nie „robiť ľudí ľuďmi“, pričom ide o výchovu v slobode a k slobode, v ktorej je
vôľa a rozum vychovávaného v súlade. Vychovávateľ a učiteľ má v nej zároveň
„svädčiť o tom, že obrovská rozmanitosť kolem nás je dobrá a že rôznymi
zpôsoby, cestami môžeme spoločne poznávať svet jako barevnější, než se nám
zdálo dříve“ (s. 81). Výchova teda nespočíva v snahe dosiahnuť či kopírovať
akýsi nemenný ideál, ale v snahe nachádzať a spoluutvárať v danom čase a na
danom mieste zmysel všednosti, životnej praxe. V duchu prof. Palouša sa kladie
dôraz na spoločnosť, v ktorom a skrze ktoré sa človek učí „naslouchat to
nové, dosud neslyšené, učit se promlouvat nově, učit se i prakticky žít v nové
situaci, v níž přichází druhý, žít pohostinně, z porozumění hloubce onoho „až
po Vás, pane“, které snad může umožnit i to, že druhý nezůstane uzavřen, ale
společně budeme moci utvářet dialog, žít v- a z- dialogu“ (s. 89). Práve pasáže
o dialógu a výchove k dialógu sú veľmi aktuálne v dnešnej dejinnej situácii,
keď sa spoločnosť čoraz viac fragmentarizuje a často nevie nájsť konsenzus
ani v tých najdôležitejších otázkach pre jej život.

Vo výchovnej skúsenosti sa spájajú, a zároveň sú v dynamickom na-
päti – idea postupnosti, procesualita, a idea nečakanosti, nevypočítateľnosti,
súvisiaca s „nečakaným zvratom, ktorý spôsobí, že sa udeje onen výchovný
zá-zrak“ (s. 90), voči ktorému má byť vychovávateľ otvorený a pozorný, aby
ho vedel rozoznať a zachytiť. Potrebu pozornosti aj zo strany žiaka zdôrazňuje
S. Weilová, podľa ktorej štúdium možno chápať ako „gymnastiku pozornosti“,
v ktorej sa učí „s láskou obracať pozornosť k veciam“ (porov. s. 92). Poznanie
totiž chápe ako dar, na prijatie ktorého sa treba disponovať láskyplnou po-
zornosťou. Takáto pozornosť je predpokladom na získanie tvorivého ducha,
na zachytenie božskej inšpirácie.

V poslednej časti dialógov nazvanej „Mosty priateľstva“ sa autorky
zamýšľajú nad tým, aký je rozdiel medzi „byť priateľom“ a „byť učiteľom“ a čo
majú spoločné. Byť druhému priateľom, znamená byť „účastným na [jeho]
živote, aj na nelogickosti toho, ako sa život uberá, na neistote, na viere a ná-
deji“, priateľ „vytvára podmienky, aby to najlepšie z druhého vyšlo na povrch,
aby vyzrelo, aby sa oslobodilo“ (s. 102). Priateľstvo teda neslúži len pre naše
potešenie, preto, aby sme si „dobro žili“, ale je dôležité pre to, aby sme „dobro
žili“, ako učí Aristoteles. V tomto zmysle aj učiteľ často oslovuje skôr tým, ako
pristupuje k žiakom, ako s nimi zaobchádza, ako ich vníma či nevníma, aký
vzťah má k tomu, o čo vo výchove ide. Vystupuje teda v roli vyznávača, svedka,
toho, kto sa nebojí hľadať pravdu a môže tiež svedčiť nielen o priateľstve, ale
aj o darcovi každého priateľstva, s ktorým nadviazal dôvery plný vzťah (porov.
s. 103). Mosty priateľstva sú tiež osobným vyznaním autoriek z ich priateľského
vzťahu a potešenia zo spoločného dialógu na pomedzí filozofie a teológie, ktorý
ako jeho nasledovníčky venovali pamiatke Radima Palouša, ktorého myšlienky
v ňom rozvinuli a priblížili čitateľovi.

Autorky v závere venujú dielo aj tým, ktorí v pomáhajúcich profesiách – ako učitelia, vychovávatelia, sociálni pracovníci či animátori – sprevádzajú tých, s ktorými v jedinečných dialógoch hľadajú cesty ku skutočne ľudskému bytiu. Pre nich, ale aj pre iných, má byť kniha tiež svedectvom o tom, ako dialóg mení tých, ktorí do neho autenticky vstupujú (porov. s. 113). Kniha *Mezi filosofií a teologií výchovy : Dialog* k odkazu Radima Palouše určite nájde odozvu aj v širších čitateľských kruhoch, veď vychovávateľmi sú tiež všetci rodičia a konečne, výchova v prvom rade súvisí so seba výchovou, bez ktorej sa nijaký dobrý vychovávateľ nezaobíde.

Mgr. Ing. Mária Spišiaková, PhD.
Katedra kresťanskej filozofie
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. BOX 173
814 99 Bratislava
e-mail: maria.spisiakova@truni.sk